

FILOZOFICKÉ OTÁZKY LOGIKY (VI)¹

Ján SZOMOLÁNYI

b) Problém cezsvetovej identity

Problém cezsvetovej identity (transworld identity) možno demonštrovať nasledujúcou úvahou. Teoretici pracujúci so sémantikou možných svetov majú tendenciu formulovať tvrdenia o individuách vzťahujúce sa na viaceré možné svety. Napríklad tvrdenie „Wittgenstein nemusel byť filozofom“ vyjadrené v jazyku teórie možných svetov znie takto: „Existuje možný svet, v ktorom Wittgenstein nie je filozofom.“ To navodzuje predstavu, že Wittgenstein existuje vo viacerých možných svetoch, nielen v reálnom svete, v ktorom bol filozofom a profesorom v Cambridgei, ale v pluralite možných svetov, v ktorých niektoré z uvedených vlastností má, a iné nie. Wittgensteinova existencia vo všetkých týchto svetoch robí z neho „cezsvetové“ individuum. Podľa tohto prístupu sú také všetky individuá.

Námietky proti uvedenej predstave sa zakladajú na tvrdení, že odporuje *princípu nerozlíšiteľnosti identického*. Podľa tohto princípu majú dva identické objekty tie isté vlastnosti. Ak ale existuje nejaký objekt x vo viacerých možných svetoch, napr. v svetoch w_1 a w_2 , tak z ich rôznosti vyplýva existencia vlastnosti, ktorú x v jednom z týchto možných svetov má a v druhom nemá. Takými sú minimálne vlastnosti „byť vo svete w_1 “ a „byť vo svete w_2 “. To však znamená, že x z w_1 a x z w_2 sú rozlíšiteľné a nie sú identické. Nejestvuje teda spôsob identifikácie individuí cez možné svety. Zostáva nám buď sa obmedziť na pojem individuá viazaného na svet, t. j. na predstavu, že individuá existujú iba v istom svete a čase, čo však značne redukuje možnosti sémantiky možných svetov, alebo takéto uvažovanie úplne odmietnuť.

Situáciu komplikuje navyše ďalšia vlastnosť spájaná s identitou, a to jej *tranzitívnosť*. Uvažujme dva objekty x a y , pričom pripustíme ich totožnosť, aj keď sa menia jeden na druhý, a sériu možných svetov w_1 , w_2 , w_3 a w_4 . Predstavme si, že vo svete w_1 je x veľká, okrúhla, zelená a ťažká vec a y je tu malé, štvorcové, červené a ľahké a že uvedené vlastnosti sú vyčerpávajúco určujúce pre obidva objekty. Predpokladajme ďalej, že pri prechode z w_1 do w_2 si x a y vymenia farby, pri prechode z w_2 do w_3 tvar atď. Vo svete w_4 bude teda x malé, štvorcové, červené a ľahké, teda také, akým bolo y vo w_1 , a naopak. Takže x z w_4 je podľa princípu nerozlíšiteľnosti totožné s y z w_1 . To však vedie k dileme, keďže podľa tranzitívnosti identity x z w_4 nie je identické s y z

¹ Táto štúdia vznikla v rámci vedeckého projektu VEGA 7031/0041/03: *Sémantická analýza prirodzeného jazyka a aplikácie logiky*.

w_1 , ale s x z w_1 , čo je však neodlíšiteľné od y z w_4 . Jediné východisko z týchto ťažkostí je odvolať sa na podstatu a predpokladať, že každá vlastnosť akejkolvek entity je podstatná alebo náhodná. Náhodnú vlastnosť môže entita v istom svete mať a v inom ju postrádať, ale podstatné vlastnosti má vo všetkých svetoch, v ktorých existuje. Dve entity, ktoré majú v nejakom možnom svete aspoň jednu podstatnú vlastnosť spoločnú, sú identické.

Vynára sa tu otázka, ktoré vlastnosti sú vzhľadom na istý uvažovaný objekt podstatné? Ktoré vlastnosti sú napríklad podstatné pre Wittgensteina? Vlastnosť „byť profesorom v Cambridge“ nie je zrejme pre Wittgensteina podstatná, keďže za iného stavu vecí mohol byť profesorom vo Viedni alebo ním vôbec nebyť. A čo vlastnosť „byť jedným z najcitovanejších filozofov 20. storočia, pochádzajúcim z Rakúska“? V inom svete mohol však pochádzať z Nemecka a nebyť filozofom, ale napríklad leteckým konštruktérom. To zrejme platí o všetkých jeho vlastnostiach, takže vymedziť množinu Wittgensteinových podstatných vlastností nie je možné. Ak však takúto množinu nemáme vymedzenú, nemôžeme vedieť, či pri prechode z jedného možného sveta do druhého sa niektoré z podstatných vlastností nestrácajú – a s nimi aj Wittgenstein.

Teoretici možných svetov reagujú na túto situáciu rôzne. David Lewis [9] vytvára tzv. *teóriu náprotivkov* (*counterpart theory*). Podľa tejto teórie, nadväzujúcej na Leibniza, každé individuuum existuje práve v jednom možnom svete a v iných možných svetoch, no nie nevyhnutne vo všetkých, má svoje náprotivky. Pravdivosť tvrdenia „Wittgenstein mohol byť psychológom“ neznamená teraz existenciu možného sveta, v ktorom je Wittgenstein psychológom, ale existenciu možného sveta v ktorom je psychológom nejaký Wittgensteinov náprotivok.

Najzávažnejšiu kritiku teórie náprotivkov podali ďalší teoretici možných svetov Kripke [7] a Plantinga [17]. Demonstrujeme ich námietky na nasledujúcom príklade. Vezmime si výrok „Keby Alexander Veľký viac dbal na rady svojho učiteľa Aristotela, nebol by sa upil k smrti.“ Aristoteles mohol pociťovať osobné sklamanie z toho, že nebol prísnejším vychovávateľom a nedosiahol, aby Alexander zanechal nadmerné pitie. Podľa Kripkeho sa v rámci uvažovanej teórie náprotivkov nedá hovoriť o Aristotelovom sklamaní či inom pociťovaní, keďže v uvedenom kontrafaktuále sa nehovorí o Aristotelovi a Alexandrovi Veľkom, ale iba o ich náprotivkoch. Plantingova námietka je podobná. Teória náprotivkov nerieši problém „svetovej uzavretosti“; aby totiž malo zmysel hovoriť o niečom, že je to odlišné alebo že to prebieha ináč ako dané individuuum či entita x , musíme byť schopní povedať, že to, že x je F v jednom rozdelení vecí w a G v nejakom inom rozdelení w' , znamená, že tvrdenie „ x je identické samé so sebou“ je spolupotvrdiviteľné vo w s vlastnosťou F a vo w' s vlastnosťou G . Ak však povieme, že prvky „ x z w “ a „ x z w' “ sú náprotivky, potom uvažovanie o tom, či x má skôr vlastnosť F , alebo G stráca zmysel. V konkrétnej situácii povedať, že Aristoteles nemusel byť Alexandrovým vychovávateľom, znamená povedať, že Aristoteles mohol byť Aristotelom, a pritom nebyť Alexandrovým vychovávateľom. Ak však Alexandrov vychovávateľ Aristoteles a Alexandrov nevychovávateľ Aristoteles sú iba vzájomné náprotivky, a nie náprotivky samotného Aristotela, tak uvažovanie

o diferencovanom vývine vecí týkajúcich sa jedného a toho istého Aristotela stratilo zmysel.

Línia preferovaná teoretikmi možných svetov odmietajúcimi teóriu náprotivkov je riešenie identity priamo zavedením rozšíreného chápania tohto pojmu. Dôvodom je fakt, že uvedené argumenty ohrozujú identitu cez možné svety, ako aj cez faktor času. Napríklad dieťa Aristoteles a dospelý Aristoteles majú veľmi málo spoločných identifikačných vlastností – hoci ide o toho istého Aristotela. Zmenami v čase individuum (objekt) niektoré vlastnosti stráca, a iné zas nadobúda. Ak trváme na tom, že napriek tomu ide o to isté individuum (objekt), naznačujeme tým, že pojem identity, s ktorým narábame, je oveľa komplexnejší. Preto sa medzi kritéria identity zavádza kvantifikácia prostredníctvom času a prostredníctvom možných svetov. Pre ľubovoľné x , y platí, že ak $x = y$, tak pre každý možný svet w , vlastnosť F a čas t platí: x má F vo w v čase t vtedy a len vtedy, keď y má F vo w v čase t [19]. Osobitný postoj k riešeniu týchto ťažkostí spojených s pojmom cezsvetovej identity zaujímajú Kripke [7]. Podľa neho ide o pseudoprávny spôsobený precenením metafory „možný svet“ v tom zmysle, že sa „možný svet“ berie ako cudzia krajina, ako planetárna cesta odlišná od našej. Je to čosi ako zahmlený pohľad ďalekohľadom na rôznych hercov pohybujúcich sa po tejto planéte.

Ak by sme mali prístupy k problému cezsvetovej identity klasifikovať, mohlo by ísť predovšetkým o nasledujúce spôsoby riešenia:

(1) Niektoré z vlastností uvažovaného individua sa považujú za *podstatné* a kritériom na to, aby sme akúkoľvek entitu v istom možnom svete mohli považovať za uvažované individuum je to, že musí vlastniť všetky jeho podstatné vlastnosti.

(2) Ťažisko problému sa presunie z predikátov na mená. Kripke napríklad popiera, že vlastné mená individuí sú ekvivalentné s nejakou množinou deskripcií ich denotátov, a obchádza tak otázku, akú množinu deskripcií by malo spĺňať nejaké individuum, aby bolo totožné povedzme so Sokratom v tomto svete. Vlastné mená sú podľa Kripkeho *neohybné designátory* (*rigid designators*), označujúce to isté individuum vo všetkých možných svetoch. V tomto prípade korektná odpoveď na otázku „Ktoré individuum v istom možnom svete je Sokrates?“ jednoducho znie takto: „Sokrates – toto individuum.“

(3) Podmienky vzniku pôvodných ťažkostí sú odmietnuté. Nepokladá sa za nevyhnutné, aby sme pri uvažovaní o dvoch individuách v rôznych možných svetoch ako o totožných mali k dispozícii akúsi pevnú množinu kritérií umožňujúcu o takejto totožnosti jednoznačne rozhodnúť. Rovnako sa vylučuje i nutnosť existencie takejto univerzálnej množiny. Pre zástancov tohto pohľadu je predstava, že „kritéria identity sú dané“ nemožnou, ako aj neprípustnou požiadavkou [17]. Napriek tomu, ako naznačuje Plantinga, má zmysel tvrdiť, že Georg Cantor bol predčasne dospelým dieťaťom, aj keď možno pritom vôbec nedokážeme bližšie určiť či označiť toto dieťa alebo špecifikovať, aké vlastnosti musí mať nejaké individuum, aby to bolo dieťa Georg Cantor.

(4) Niektorí teoretici možných svetov neprípúšťajú možnosť, že by to isté individuum mohlo existovať v rôznych svetoch, takže problém cezsvetovej identity tu ani nevzniká. Už Leibniz, pôvodca filozofie možných svetov, predpokladal, že každé indi-

viduum existuje iba v jednom možnom svete. David Lewis [9] prevzal Leibnizovu koncepciu, ale prepracoval ju pomocou tzv. „teórie náprotivkov“.

*

Z našich predchádzajúcich úvah jasne vidieť, akú dôležitú úlohu má v nich chápanie pojmu existencie. Tradičným problémom je tu odpoveď na otázku, či výraz „...existuje“, je alebo nie je predikátom, t. j. či je, alebo nie je existencia vlastnosťou. Je to iste problém, ktorý má zjavnú prednosť pred otázkou, či má zmysel uvažovať o tom, že istá entita túto vlastnosť má a iná ju postráda.

Zavedené používanie pojmu existencie napovedá, že ju treba chápať ako vlastnosť, pravda, za cenu väzby na meinongovské alebo aspoň kvázi-meinongovské univerzum. Medzi ťažkosti spojené s takouto predstavou o existencii patrí predovšetkým to, že pojem vlastnosti je sám postavený na báze teórie možných svetov – definovaný ako funkcia priradujúca možným svetom množiny objektov. Vzhľadom na to by pri vyjadrení pojmu možného sveta pomocou pojmu vlastnosti či propozície išlo o definíciu kruhom, ak by sa, pravda, tieto pojmy nechápali ako primitívne alebo zadané nejakými nezávislými špecifikáciami. Korene ťažkostí s možnosťami (posibilitami) sú v tom, že tie protirečia intuícii, podľa ktorej máme dostatočné dôvody na to, aby sa pojmy existencie a skutočnosti chápali rovnoznačne. V podstate ide o to, či naša schopnosť rozumieť predstave, že veci môžu byť iné, ako sú, prípadne že sa môžu odlišne vyvíjať, nás zaväzuje k presvedčeniu, že na to, aby tieto situácie boli mysliteľné, musia aj existovať. Tento záväzok vystupuje striktne iba v prípade posibilistického realizmu D. Lewisa. Akceptovateľnejšie sú z tohto pohľadu prístupy Plantingu, Stalnakera a Adamsa. Tu nevystupuje kvantifikácia cez neskutočné objekty a je daná dostatočne ostrá hranica medzi existenciou na jednej strane a inštalovanosťou, resp. dosiahnuteľnosťou na strane druhej. Možné svety sú tu konštruovateľné zo skutočne existujúceho sveta, resp. použitím prijateľných termínov, akými sú propozícia a možná pravda u Adamsa.

Napriek tomuto zdaniu prijateľnosti vyskytujú sa tu isté úvahy o všeobecných pojmoch neskutočných objektov, ktoré si vyžadujú isté objasnenie. Napríklad, Quinov útok na možnosti ako také sa zakladá na absencii kritéria identity týchto objektov. Quine hovorí: „Vezmime si možného tučného muža pri dverách a ďalej možného plešatého muža pri dverách. Je to ten istý možný muž, alebo ide o dvoch rôznych možných mužov? Ako sa dá o tom rozhodnúť? ... Aký význam má uvažovať o objektoch, u ktorých nie je zmysluplné hovoriť o ich totožnosti s istými predmetmi a o ich rozlíšnosti od iných?“ [21]

Posibilisti môžu odpovedať, že dva možné objekty sú identické, ak sú ekvivalentné ich definičné deskripcie, čo je iná formulácia požiadavky, že uvedené objekty musia mať všetky a iba tie isté spoločné podstatné vlastnosti.

c) Esencializmus

Základnou tézou esencializmu je rozlíšenie medzi podstatnými a náhodnými vlastnosťami. Existujú rôzne formulácie esencializmu, ale zväčša obsahujú tvrdenie, že istá podmnožina triedy všetkých vlastností ľubovoľnej veci je vzhľadom na túto vec *podstatná* a ostatné vlastnosti sú náhodné. Podstatné vlastnosti nie sú síce postačujúce na vybratie nejakého individua spomedzi ostatných, ale sú určite na túto úlohu nevyhnutné. Tu cítiť prameň ťažkostí s cezsvetovou identitou. Ak totiž nejaké individuum x existuje vo viacerých možných svetoch a od sveta k svetu sa mení iba náhodne, ako potom možno vybrať x v nejakom danom svete? Zdá sa, že najšikovnejšie tento problém obídeme, ak prijmeme Kripkeho metódu: Vyhradíme si, že uvažovaný svet obsahuje x s takými a takými náhodnými odlišnosťami v porovnaní s x zo skutočného sveta [8]. Tento manéver priamo predpokladá jasnú hranicu medzi podstatným a náhodným, keďže to, čo nie je takto vymedzené, sú práve vlastnosti podstatné pre x . Tento prístup vzbudzuje dojem, že to, čo rozdeľuje vlastnosti na podstatné a náhodné vzhľadom na isté individuum x , je v skutočnosti vždy dohodnuté. Quinov paradox matematika-cyklistu však napovedá, že podstata je vždy iba relatívna vzhľadom na isté zámery a neleží niekde mimo nich – čo je, inými slovami, argument pre tvrdenie, že neexistujú nevyhnutnosti *de re*.

Jeden zo spôsobov, ako odlišiť podstatné vlastnosti nejakého individua x od jeho náhodných vlastností, je tvrdiť, že pre x sú podstatné tie jeho vlastnosti, ktoré „robia z x to jedinečné individuum, ktorým je“. Nie je to síce nejaká jasná formulácia, ale do istej miery pripomína Lockovu ideu, podľa ktorej je podstatou individua jeho vlastný neviditeľný základ – napr. štruktúra alebo vnútorné zloženie, umožňujúci vznik vlastného charakteru daného individua.

Pritom pod „umožňuje vznik“ sa zrejme rozumie „je príčinou“. Takáto formulácia vedie k istým ťažkostiam. V empirickej ortodoxii kauzálne súvislosti nastávajú medzi udalosťami, a nie medzi vlastnosťami objektov. Napriek tomu je intuitívne jasné, že existuje determinujúci vzťah medzi istým individuum s danými podstatnými vlastnosťami, a faktom, že je vecou, ktorou je. Možno presvedčivo doložiť argumentami, že tento vzťah má kauzálny charakter.

Vážny problém vzniká pri rozhodovaní, ktoré z vlastností nejakého individua sú podstatné, a ktoré náhodné. Podľa Quina naše rozhodovanie je tu vždy relativizované našimi záujmami. Tento názor, nazývaný konvencionalizmom, je u Quina vyložený nasledovne. Možno povedať, že matematici sú nevyhnutne inteligentní, ale nie nevyhnutne dvojnohí, zatiaľ čo cyklisti sú nevyhnutne dvojnohí, ale nie nevyhnutne inteligentní. Ale čo s človekom, ktorý je matematikom aj cyklistom? Je toto konkrétne individuum nevyhnutne inteligentné a náhodne dvojnohé, alebo naopak? Pokiaľ hovoríme o danom objekte referenčne, bez nejakého špeciálneho zámeru na vydeľovanie matematikov oproti cyklistom alebo naopak, delenie atribútov na náhodné a nevyhnutné nemá zmysel [20]. Vyzerá to tak, že väzba na esencializmus vedie k paradoxu, keďže vzhľadom na isté zámery sú isté vlastnosti podstatné, zatiaľ čo vzhľadom na iné budú tieto vlastnosti náhodné.

Uvedená Quinova námietka neznamená popretie esencializmu, lebo vety „Matematici sú nevyhnutne inteligentní, ale nie nevyhnutne dvojnohí“ a „Cyklisti sú nevyhnutne dvojnohí, ale nie nevyhnutne inteligentní“ sú poznačené viacvýznamovosťou. Pri čítaní *de dicto* vyjadrujú, že vety „Matematici sú inteligentní“ a „Cyklisti sú dvojnohí“ sú nevyhnutne pravdivé, zatiaľ čo vety „Matematici sú dvojnohí“ a „Cyklisti sú inteligentní“ nie sú nevyhnutne pravdivé. Z toho plynie, že každý matematik-cyklista je inteligentný aj dvojnohý. Pri čítaní *de re* uvedené vety tvrdia, že každý matematik je nevyhnutne inteligentný, ale nie nevyhnutne dvojnohý, pričom u cyklistov je to naopak. Niet však dôvodu predpokladať, že esencialista je viazaný oboma propozíciami [2]. Napriek tomu Quinovým úmyslom nebolo ani tak priame odmietnutie esencializmu pomocou spomenutého argumentu ako skôr ukázať jeho nezrozumiteľnosť spočívajúcu v dileme, ktorá vzniká vtedy, keď požadujeme, aby naša klasifikácia vecí bola určená niečím iným ako našim zámerom. Na základe čoho by sme mali rozhodnúť v prípade matematika-cyklistu, či je inteligentný nevyhnutne, alebo len náhodne?

Essencialisti zvyknú odpovedať odvolávaním sa na pojem „druhu“. Podľa nich je jedinou relevantnou otázkou otázka „Aký druh vecí je x?“ Predpokladajme, že x je pes. Odpoveďou na uvedenú otázku je v tomto prípade „Zviera“ a na otázku „Aký druh zvieraťa?“ odpoveď znie „Pes“. Napriek tomu, že na otázku „Aký druh psa?“ sa núkajú odpovede ako „Veľký pes“, „Strážny pes“ a pod., dochádza k strate podstaty, keďže uvedené odpovede neobsahujú označenie druhu. Iným príkladom je prípad s baktériami. Bakteriológovia používajú imunologické vlastnosti bakteriálnych rodov ako kritériá ich identity. No baktérie pri reakcii na antiséra prechádzajú mutáciami, často prudkými a extrémnymi, a tak v rôznych časových obdobiach patria do rôznych druhových skupín. Esencialisti môžu odmietnuť považovať takéto skupiny za druhy alebo tvrdiť, že baktérie si zachovávajú svoju identitu v rámci skupiny. Žiadna z týchto stratégií nie je nápomocná empirickým vedcom, ktorí v tejto súvislosti dávajú prednosť konvencionalistickému prístupu. Tu je esencia relativizovaná vzhľadom na daný zámer, keďže druhy sú relativizované vzhľadom na zámer a esencia závisí od druhov.

Reprezentácia podstaty

Zatiaľ nie je jasné, ako máme určiť, ktoré vlastnosti vecí sú podstatné a ktoré náhodné. Dva návrhy na riešenie tohto problému možno nájsť u Kripkeho [8]. Prvý vyjadruje tézu, že podstatnou vlastnosťou nejakého individua je jeho pôvod, prípadne materiál, z ktorého bolo vytvorené. Podľa druhej charakteristiky podstata istého druhu individuí spočíva v jednotnej vnútornej štruktúre všetkých individuí tohto druhu, takže príslušnosť k istému druhu podstatne závisí od toho, či majú vhodnú vnútornú štruktúru.

Ani jeden z uvedených návrhov nie je bezproblémový. Prvý Kripkeho argument napríklad znamená, že ak je nejaký stôl vyrobený z dreva, tak tento stôl podstatne pochádza z dreva, dokonca aj vtedy, keď drevo nahradíme inou látkou, napríklad železom. Protiargumentom tu môže byť nasledovná úvaha [3]: Predpokladajme, že stôl S

vznikne z kusa dreva D, ktorý pred svojím použitím bol nahradený železným materiálom a potom opäť drevom. V tomto prípade vzniká S iba náhodne z dreva. Vo všeobecnosti z toho plynie, že prinajmenšom niektoré veci môžu vzniknúť náhodne z materiálu, z ktorého boli pôvodne vytvorené.

Oveľa intuitívnejšie vyzerá kripkeovská argumentácia v súvislosti s podstatnosťou pôvodu v prípade osôb. McGinn [13] rozpracoval pôsobivú argumentáciu, podľa ktorej nevyhnutnosť pôvodu pri identifikácii nejakej osoby vyplýva zo skutočnosti, že každá osoba je nevyhnutne totožná so zygotou, z ktorej vyrástla, a že medzi zygotou a dvojicou gamiet dodaných jej rodičmi je nevyhnutná väzba. Podľa McGinna je na prvý pohľad zrejmé, že dospelý človek je identický s dieťaťom, ktorým bol, dieťa s batofaťom atď. Na druhej strane zárodok nemôže byť totožný s dvojicou gamiet, pretože sú dve a zárodok je iba jeden. Tu sa McGinn odvoláva na intuíciu. Aj proti tomuto argumentu možno vzniesť námietky.

Druhý Kripkeho návrh berie do úvahy *druh*. Podľa neho každá vec má určitú vnútornú štruktúru, a to nevyhnutne takú, akú má. Keďže mačky sú zvieratá, t. j. majú určitú vnútornú štruktúru, ktorá ich identifikuje ako zvieratá, každý tvor podobný mačke, ktorý nemá zodpovedajúcu vnútornú štruktúru, nie je mačkou. Kripke hovorí:

„Môžeme si predstaviť, že by existoval tvor, ktorý sa napriek všetkým svojim vonkajším znakom tigrov od nich vnútorne líši do tej miery, že by sme povedali, že to nie je tvor toho istého druhu. Môžeme si to predstaviť, pričom nemusíme nič vedieť o tejto vnútornej štruktúre, o tom, čím táto vnútorná štruktúra vlastne je. Môžeme vopred povedať, že termín „tiger“ používame na designovanie istého biologického druhu a že všetko, čo do tohto druhu nepatrí, v skutočnosti nie je tiger, aj keď to ako tiger vyzerá.“ ([8], 137)

S chápaním podstaty ako vnútornej štruktúry sú spojené viaceré ťažkosti. Napríklad tigre majú určité špecifické usporiadanie vnútorných orgánov a iných fyziologických štruktúr, ktoré majú určitú vnútornú štruktúru buniek, tie zasa majú istú vnútornú štruktúru molekúl atď. Vzniká teraz otázka, ktorá úroveň vnútornej štruktúry je úroveň konštitujúcou podstatu. Predstavme si, že dva tigre majú tú istú vnútornú štruktúru na všetkých jej úrovniach, a predsa sa navzájom líšia. Možno predpokladať, že každá úroveň vnútornej štruktúry jednoznačne determinuje všetky ostatné úrovne tejto vnútornej štruktúry, takže zistiť podobnosť dvoch vnútorných štruktúr na jednej úrovni by malo stačiť na zaradenie individuí s takýmito vnútornými štruktúrami do toho istého druhu. Ale ak tieto dve štruktúry vzájomne korešpondujú na všetkých úrovniach, tak máme všetky dôvody predpokladať, že sa táto korešpondencia prejaví aj u vonkajších štruktúr. Tieto vonkajšie štruktúry, teda výzor, by mali teda stačiť na určenie druhu, čo Kripke zjavne popiera. Naviac, ak rozdiel vo vnútornej štruktúre určuje rozdiel v druhu, vyplýva z toho neintuitívny dôsledok: každé individuum tvorí vlastný druh. Každé individuum je totiž jedinečné a všetky rozdiely medzi nimi sú dôsledkom rozdielov v ich vnútornej štruktúre. Tento nepríjemný dôsledok možno odstrániť požiadavkou, podľa ktorej je rozhodujúce logické zjednotenie vylučujúcich sa disjunkcií. Kripke však odmieta pojem logického zjednotenia v spojení s vonkajším zjavom a

jeho epistemická hodnota je v prípade vnútornej štruktúry oveľa menšia ako v prípade vonkajšieho rozlíšenia.

Z toho vidieť, že pojem podstaty nie je úplne zrozumiteľný. Pokiaľ však nie je jasné, čo to podstata je, nemôže byť jasné ani to, ako ju rozpoznávame. Tieto problémy do značnej miery ovplyvňujú aj hodnovernosť teórie možných svetov, aspoň v otázkach, kde je prítomná väzba na esencionalizmus. To ale neznamená popretie esencionalizmu alebo iného prístupu k možným svetom, lebo vhodná formulácia pojmov je ešte stále možná.

Nevyhnutnosť, analytickosť a *a priori*

V predchádzajúcej časti sme uskutočnili rozsiahlu exkurziu do pojmového aparátu sémantiky možných svetov, pričom sme poukázali na celý rad dôsledkov a súvislostí. Viedol nás k tomu fakt, že ak je nevyhnutná pravda vysvetliteľná ako pravda vo všetkých možných svetoch, nevyhnutná nepravda ako pravda v žiadnom z nich a náhodnosť ako pravda aspoň v jednom, potom musíme podrobiť skúmaniu sám pojem možného sveta. Analýza ukázala, že tento pojem je zložitý a protirečivý. Napriek prítomnosti istých exaktne formulovaných podmienok viazaných na pojem možného sveta, akou je napríklad maximálna konzistentnosť, je tu nebezpečie sklznutia do hovorenia o možnostiach a podstatách bez precízneho narábania s týmito pojmami. Tu je namieste istá opatrnosť, keďže idea možných svetov je filozoficky nesmierne lákavá. Kripke komentoval túto situáciu takto: „Aparát možných svetov je podľa mňa veľmi užitočný, pokiaľ uvažujeme o množinovej teórii modelov modálnej logiky, ale na druhej strane napomáha vzniku pseudoprotblémov a zavádzajúcich predstáv.“ [8]

Nevyhnutnosť sa podľa tejto koncepcie stáva limitujúcim faktorom pravdy. Podľa Kripkeho, náš pojem nevyhnutnosti vychádza z nášho porozumenia odpovede na otázku, či niečo môže byť pravdivé alebo nepravdivé. Podľa Kripkeho sú pojmy nevyhnutnosti, apriórnosti a analytickosti pojmami metafyzickými, epistemologickými, resp. sémantickými. Podľa toho isté nevyhnutnosti možno objaviť, napríklad že Večernica a Zornica je jedna a tá istá entita. Teda identické tvrdenie „Večernica = Zornica“ je nevyhnutné *a posteriori*, keďže entity, na ktoré tieto dve mená referujú sú nevyhnutne totožné. Samotné mená, zavedené so zámerom, že budú referovať na túto entitu, sú totiž „rigidné designátory“ (čo v Kripkeho terminológii znamená, že referujú na ten istý objekt v každom možnom svete, v ktorom je tento objekt prítomný), a navyše zistenie, že Večernica a Zornica sú jeden a ten istý objekt, bolo empirické, teda *a posteriori*.

Ďalej môžu podľa Kripkeho existovať náhodné pravdy *a priori*. Ako príklad nám môže poslúžiť prototyp metra uložený v Sévres pri Paríži. Označme ho ako *S*. Keďže pravdivosť tvrdenia „*S* je dlhý 1 meter“ fixuje referenciu pojmu „1 meter“ a nie je skrátenou či synonymnou definíciou termínu „1 meter“, to, že *S* je dlhý jeden meter, vieme *a priori*. Navyše to, že *S* je dlhý jeden meter, nie je nevyhnutné ale iba náhodné, keďže dĺžka prototypu zvoleného za štandardnú jednotku dĺžky mohla byť iná, ako je dĺžka *S*. „Dôvod je ten, že jeden designátor („jeden meter“) je rigidný a druhý designátor („dĺžka tyče *S* v čase t_0 “) rigidný nie je.“ ([8], 67)

Je zaujímavé, že tento príklad rezonuje aj vo Wittgensteinových *Filozofických skúmaniach*, a to v kontroverznej a podľa Kripkeho veľmi mátucej forme. Wittgenstein píše v § 50: „O jednej veci nemožno povedať ani to, že je 1 m dlhá, ani to, že nie je 1 m dlhá – o prototypy metra v Paríži. Tým sme mu, prirodzene, neprípísali nijakú mimoriadnu vlastnosť, ale sme vyznačili jeho svojsku úlohu v hre merania v metroch.”

Kontrast medzi Kripkeho stanoviskom a Kantovým pohľadom na túto problematiku je zjavný. Podľa Kanta [6] sa propozície delia na analytické a syntetické. Všetky propozície z prvej triedy sú nevyhnutné a *a priori*, niektoré z druhej triedy sú známe *a priori*, zvyšné sú *a posteriori*. Syntetické pravdy, ktoré sú známe *a priori*, sú pre Kantovu filozofickú teóriu fundamentálne. Byť *a priori* znamená byť nevyhnutné, keďže všetky pravdy známe *a priori* sú pre Kanta nevyhnutné. Kripke nehovorí nič o syntetických *a priori*, čo vyplýva zo skutočnosti, že Kripke používa neintenzionálnu teóriu pomenovania, podľa ktorej mená nie sú synonymné s deskripciami, ale iba referujú. Keďže analytickosť a syntetickosť sú intenzionálne pojmy, otázka, či „Večernica = Zornica“ je tvrdenie analytické alebo syntetické, tu nevzniká, keďže je to tvrdenie nevyhnutné a *a posteriori*.

Z Kantovho postoja vyplýva, že všetky pravdy *a priori* sú nevyhnutné, ale iba niektoré z nich sú analytické. Kripke jednoducho vymedzuje, že každý výrok, ktorý je súčasne nevyhnutný a *a priori*, je analytický, ale keďže nie všetky nevyhnutné pravdy sú *a priori*, otázka, či niektoré z nich sú buď alebo analytické, alebo syntetické, tu nevzniká. Zatiaľ čo niektoré syntetické pravdy budú teda pre Kanta nevyhnutné, podľa Kripkeho kategórie syntetických nevyhnutných a syntetických apriórnych právd nebudú existovať. Namiesto toho uňho vystupujú kategórie *a posteriori* nevyhnutných a *a priori* náhodných právd, teda kategórie, ktoré sa u Kanta nevyskytujú.

Kant, možno Kripke a väčšina filozofov by súhlasila s tvrdením, že všetky náhodné pravdy sú syntetické, a nie naopak, až na Kripkeho špeciálny prípad náhodných *a priori*, kde táto klasifikácia neprípadá do úvahy. Rovnako je to v prípade tvrdenia, že všetky *a posteriori* výroky sú syntetické, ale nie naopak. Pravda, opäť okrem Kripkeho prípadu, kde klasifikácia nevzniká.

Pre Kanta sú všetky nevyhnutné pravdy *a priori*. U Kripkeho sa tieto dve triedy vždy neprekrývajú, keďže pripúšťa triedu nevyhnutností *a posteriori*. Napokon Kripke uvažuje o náhodných pravdách *a priori*, čo je jeho inovácia, ktorú by Kant zrejme odmietol. Uvažujúc o Kripkeho náhodných pravdách *a priori*, ako prirodzenejšie sa javí, že náhodné pravdy budú zistené *a posteriori*, hoci nie všetky objavy *a posteriori* sú objavy náhodných právd, ak je pravda, správna Kripkeho domnienka o existencii kategórie nevyhnutných právd *a posteriori*.

Ako upozorňuje Grayling [3], to, ako sú konštruované nevyhnutnosť, analytickosť a *a priori*, ako aj vzťahy medzi nimi, priamo závisí od filozofickej teórie v pozadí. Táto teória generuje potom spôsob, akým sa dané kategórie uchopujú, a to aj ich vzájomné vzťahy. Náš výber teda nakoniec nezávisí od uskutočnenej analýzy, ale od charakteru našej konceptuálnej schémy a od nášho jazyka.

Problém existencie

Ústredným ontologickým problémom je odpoveď na otázku *Čo existuje, čo patrí do univerza? Je zrejme, že existujú stromy, stoly, ľudia a pod. Ale existujú aj propozície, čísla, množiny alebo myšlienky? A ak niektoré z nich existujú, ide o tú istú existenciu ako v prípade stromov a stolov, alebo je to existencia v nejakom inom význame a v akom?*

Vo svojej piatej *Meditácii* podáva Descartes istú verziu ontologického argumentu existencie Boha, argumentujúc pritom tým, že táto existencia nemôže byť oddelená od podstaty Boha, tak, ako nemôže byť vlastnosť mať tri uhly rovné dvom pravým uhlom oddelená od podstaty trojuholníka. Argumentácia je postavená na tom, že tvrdenie o neexistencii Boha je vnútorne protirečivé. Keďže Boh je dokonalý a existencia je dokonalosť, Boh existuje. Kant odmieta ontologický argument v Descartovej formulácii a jedným z dôvodov tohto odmietnutia bolo Kantovo presvedčenie, že existencia nie je vlastnosť, teda že „...existuje“ nie je pravý predikát. Zatiaľ čo gramaticky ide skutočne o predikát, logicky podľa Kanta takto vôbec nefunguje. V prípade pravých predikátov, akými sú výrazy „...je červený“, „...je guľatý“ a pod., ak o nejakom indivíduu x povieme, že „ x je červený“ alebo „ x je guľatý“, podávame tým istú informáciu o skutočnostiach viazucich sa na x . Keď však povieme o x , že existuje, neposkytujeme tým o ňom žiadnu informáciu. Bolo by iste čudné povedať, že ak o nejakom objekte x prehlásime, že je to pomaranč, je guľatý a existuje, že poskytujeme o ňom rovnako dôležité informácie. Podľa Kanta bytie nie je zrejme skutočným predikátom, t. j. nie je to pojem niečoho, čo by malo byť pridané k pojmu veci. Vo vzťahu ku karteziánskej verzii ontologického argumentu z toho plynie, že keďže existencia nie je vlastnosťou, nemôže byť dokonalosťou. Z predpokladu, že dokonalosť je nevyhnutná, podstatná vlastnosť Boha, teda logicky nevyplýva jeho existencia.

Explicitnú Kantovu argumentáciu obsahuje 4. kapitola tretej časti *Kritiky čistého rozumu*: „O nemožnosti ontologického dôkazu existencie boha“:

„Bytie zrejme nie je reálny predikát, t. j. pojem niečoho, čo môže pristúpiť k pojmu nejakej veci. Je to iba stanovenie nejakej veci alebo určitých určení osebe. Pri logickom používaní tvorí len kopulu súdu. Veta *Boh je všemohúci* obsahuje dva pojmy, ktoré majú svoje objekty: boh a všemohúcnosť. Slovo *je* nie je predikátom navyše, ale len tým, čo predikát *vzťahuje* na subjekt. Ak vezmem subjekt (boha) so všetkými jeho predikátmi (ku ktorým patrí aj všemohúcnosť) a poviem *Boh jestvuje*, alebo *Jestvuje Boh*, tak k pojmu boha nepridávam nový predikát, ale iba stanovujem sám subjekt so všetkými jeho predikátmi, a to *predmet* vo vzťahu k môjmu *pojmu*. Obidvaja musia obsahovať presne to isté, a preto k pojmu vyjadrujúcemu iba možnosť nesmie už nič pristúpiť, lebo si jeho predmet predstavujem ako naskrze daný (výrazom: *je*). A tak skutočné neobsahuje viac, ako čo je iba možné. Sto skutočných toliarov neobsahuje o nič viac než sto možných.“ ([6], 374)

„Keď si teda myslím nejakú vec s akýmkoľvek a koľkýmkoľvek predikátmi (aj pri úplnom určovaní), pridaním „Táto vec *jestvuje*“ sa k nej nič nepridá.

Lebo potom by neexistovalo to isté, ako som myslel v pojme, ale viac, a nemohol by som povedať, že existuje práve predmet môjho pojmu.“ ([6], 374).

Skrátka, uvedený postoj k problému sa sústreďuje do názoru, podľa ktorého vzhľadom na to, že povedať o nejakom x , že existuje, nepridáva k pojmu x nič nové, „...existuje“ nie je predikátom. Nech totiž rozumieme pod predikátom čokoľvek, v predikácii hľadáme prinajmenšom to, že niečo je o x povedané.

Na druhej strane, povedať napríklad o tigroch, že existujú, znamená niečo doložiť. Prinajmenšom to, že pojem tigra má svoje prípady v realite, že tigra možno stretnúť. Navyše, ako poznamenáva Pears [16], nie je pravda, že povedať „Tigre existujú“, znamená nepovedať nič o tigroch. Ak sa totiž niekto opýta „O čom sa hovorí?“, správna odpoveď znie „O tigroch.“ Názor, podľa ktorého „...existuje“ nie je predikát, pretože a) nepridáva nič k tomuto pojmu a b) nič nehovorí o tomto pojme, potrebuje isté zjemenie.

Časť osobitosti, ktorá sa pripisuje výrazu „...existuje“, vzniká z rozdielu medzi vyjadreniami, ako sú „Tigre existujú“ a „Tigre sú pruhované“. Podľa Pearsa neobvyklosť tvrdenia „Tigre existujú“ vyplýva zo skutočnosti, že tento výraz je *referenčne tautologický*. Vezmime si teraz vyjadrenie „Táto miestnosť existuje“. Výraz „táto miestnosť“ implikuje, že existuje nejaká miestnosť, konkrétne táto. Prídanie „existuje“ je vlastne iba opakovaným potvrdením existencie uvažovanej miestnosti. Akoby niekto povedal „Táto miestnosť (ktorá existuje), existuje“ – je to teda tautológia. Keď povieme „Táto miestnosť neexistuje“, tak na jednej strane je existencia miestnosti implikovaná referenciou, ktorá bola k nej hovorcom vytvorená, na druhej strane hovorca následne popiera sám seba, keď hovorí: „Táto miestnosť (ktorá existuje), neexistuje“. Pears to nazýva *referenčným protirečením*. Tieto pojmy referenčnej tautológie a referenčného protirečenia umožňujú nasledujúce zmäčenie kantovskej tézy. Potvrdzujú, že „...existuje“ nie je vlastný predikát, keďže a') nepridáva nič nové k danému pojmu a b') nehovorí nič, čo by už nebolo implicitne povedané.

Pears nazýva a' „minimálnou tézou“. Tá je určená tromi spôsobmi. Po prvé, individuový názov singulárneho existenčného výroku môže referovať na niekoho alebo na niečo v nejakom fiktívnom svete. Tak je to v prípade mena „Oliver Twist“, implikujúceho existenciu jeho denotátu v uvažovanom fiktívnom svete, nie však v skutočnom svete. Ak teraz povieme: „Oliver Twist skutočne jestvoval“, individuový názov „Oliver Twist“, použitý v tejto vete, bude navodzovať existenciu referenta len vo fiktívnom svete Dickensovho románu, takže tvrdenie obsiahnuté v použitej vete pridáva k našim poznatkom novú informáciu, ekvivalentnú vlastne s tvrdením, že Oliver Twist bol reálnou historickou postavou. Vzhľadom na to v tomto prípade nejde o referenčnú tautológiu. Z podobných dôvodov nepôjde o referenčné protirečenie ani v prípade tvrdenia o reálnej neexistencii Olivera Twista.

Po druhé, niekto môže povedať: „Rhodský kolos už neexistuje.“ Zdanlivo sa tým dopúšťa referenčného protirečenia, keďže existencia v reálnom svete sa tu predpokladá aj popiera. No keďže existencia rhodského kolosa je v istom čase implikovaná a v neskoršom popieraná, referenčné protirečenie tu nevzniká.

Po tretie, predstavme si cestovateľa idúceho púšťou, fatamorgánu pred ním, ako si sám pre seba opakuje: „Táto oáza neexistuje.“ V tomto prípade je vec komplikovanejšia. Podľa Pearsa referenčnému protirečeniu sa tu možno vyhnúť, ak pripustíme dvojaký zmysel existencie oázy: jednak ako zrakovo zažitej predstavy, jednak ako v priestore sa nachádzajúcej skutočnosti, nezávislej od akejkoľvek zrakovej skúsenosti. Potom tvrdenie „Táto (vizuálne vnímaná) oáza neexistuje (ako oáza v priestore)“ referenčné protirečenie neobsahuje, lebo čo vyplýva na jednej úrovni, to je popreté na inej.

Keď teda dôsledok a tvrdenie sú o rôznych svetoch, v rôznych časových obdobiach, či na rôznych úrovniach, potom Pearsova teória – až na uvedené prípady – hovorí nasledujúce: „Ak individuový výraz v jedinečnom existenčnom výroku implikuje existenciu, tak ak sloveso vo vete potvrdzuje existenciu, výsledný výrok bude referenčnou tautológiou a ak výrok popiera existenciu, ide o referenčné protirečenie.“ Pearson tu využíva ideu tzv. *presupozície* implikácie, ktorá pochádza od Strawsona. *Presupozícia* je podľa Strawsona taký vzťah medzi dvomi výrokmi A a B, pri ktorom hovoríme, že A presuponuje B vtedy a len vtedy, keď A nie je ani pravdivé, ani nepravdivé bez toho, že by bolo B pravdivé. Tak napríklad veta „Ten muž na streche má strach“ môže nadobúdať pravdivostnú hodnotu iba vtedy, ak predpokladaný výrok „Nejaký muž je na streche“ je pravdivý. Reláciu *presupozície* treba odlišiť od relácie dôsledku. Ak B je dôsledkom A, tak konjunkcia A s negáciou B dáva protirečenie, pretože pravdivosť B je nevyhnutnou podmienkou pravdivosti A. Ale ak A presuponuje B, potom je pravdivosť B nevyhnutnou podmienkou na to, aby A vôbec nadobúdalo nejakú pravdivostnú hodnotu. Ako hovorí Strawson, bolo by absurdné spájať tvrdenie o pravdivosti A s popieraním pravdivosti B. Pears sa odvoláva práve na takéto chápanie *presupozície* a tvrdí, že individuový názov pri referovaní (*presupoziciálne*) implikuje existenciu toho, na čo referuje. Pears sám identifikuje hlavnú slabinu svojej tézy, ktorá spočíva v jej závislosti od nešpecifikovaného pojmu referencie.

Návrhy obsiahnuté v Pearsovej práci sú rozpracovaním myšlienok G. E. Moora [14], ktorý uvažuje nasledujúce výrazy:

- (1) skrotené tigre vrčia
- (1)´ niektoré skrotené tigre vrčia
- (2) skrotené tigre existujú
- (2)´ niektoré skrotené tigre existujú

Kým (1) pripúšťa explicitnejšie varianty formulácie, napríklad „Všetky skrotené tigre vrčia“, „Väčšina skrotených tigrov vrčia“ a „Niektoré skrotené tigre vrčia“, (2) to nepripúšťa. Nemôžeme povedať „Všetky skrotené tigre existujú“ alebo „Väčšina skrotených tigrov existuje“, hoci možno tvrdiť (2)´: „Niektoré skrotené tigre existujú“. V prípade (1) závisí pravdivosť formulácií „všetkých“ a „väčšiny“ od pravdivosti formulácie „niektoré“. V prípade (2) je táto posledná formulácia jedinou prípustnou formuláciou. Vety „Všetky skrotené tigre existujú“ a „Väčšina skrotených tigrov existuje“ sú podľa Moora podozrivé a zmätené výrazy, ktoré nemajú jasný význam.

Rozdiel medzi uvedenými dvoma prípadmi možno zvýrazniť pomocou nasledujúcich viet:

(3) Niektoré skrotené tigre nevrčia.

(4) Niektoré skrotené tigre neexistujú.

Ako veta (3), tak aj jej protiklad (1)' majú jasný význam, ale (4) ho nemá, a to napriek zmysluplnosti (2)'. Podľa Moora, výraz „...existuje“ musí mať v prípadoch (2)' a (4) odlišný význam, pretože (4) možno pripísať podobný význam ako v prípadoch, keď niekto povie: „Niektoré skrotené tigre nie sú skutočnými tigrami“ alebo „Niektoré skrotené tigre sú imaginárne“. Keby bol však význam výrazu „...existuje“ rovnoznačný a „...existuje“ by znamenalo iba to, čo znamená v prípade (2), potom by veta (4) nemala zmysel a (2)' by bolo na tom rovnako, čo však nenastáva.

Tieto úvahy podľa Moora ukazujú, prečo podľa niektorých filozofov existencia nie je taká istá vlastnosť ako červenosť alebo hranatosť. Iným dôvodom je odlišnosť (1)' od (2)' spočívajúca v tom, že kým podľa (1)' sú niektoré hodnoty výrokovej funkcie „x je skrotený tiger a vrčí“ pravdivé, (2)' tvrdí iba to, že niektoré hodnoty pre „x je skrotený tiger“ sú pravdivé, keďže formulácia „Toto je skrotený tiger a existuje“ sa nepoužíva. Moore zdôrazňuje, že výrazom „Toto existuje“ vyjadrujeme žiadnu propozíciu, kým výrazom „Toto rastie“ ju vyjadrujeme. Preto teda tvrdí, že „...existuje“ nefunguje predikatívne v tom zmysle ako „...rastie“ a že existencia nie je vlastnosť.

LITERATÚRA

- [1] ADAMS, R. M. (1979): Theories of Actuality. In: ([12], 190 – 209).
- [2] CARTWRIGHT, R. L. (1968): Some Remarks on Essential. In: *Journal of Philosophy*, LXV, No. 20.
- [3] GRAYLING, A. C. (1982): *An Introduction to Philosophical Logic*.
- [4] HAACK, S. (1978): *Philosophy of Logics*. Cambridge UP, London.
- [5] CHISHOLM, R. M. (1979): Identity trough Possible Worlds: Some Questions. In: ([12], 80-87).
- [6] KANT, I. (1979): *Kritika čistého rozumu*. Pravda, Bratislava.
- [7] KRIPKE, S. (1977): Identity and Necessity. In: S. P. Schwartz (ed.): *Naming, Necessity and Natural Kinds*, Cornell UP, Ithaca, NY 1977, 66 - 101.
- [8] KRIPKE, S. (1980): *Naming and Necessity*. Harvard UP, Cambridge, Massachusetts (slov preklad: *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Kalligram Bratislava 2002).
- [9] LEWIS, D. (1973): *Counterfactuals*. Harvard UP, Cambridge, Massachusetts.
- [10] LEWIS, D. (1975): Causation. In: E. Sosa: *Causation and Conditionals*. Oxford UP.
- [11] LOUX, M. J. (1979): Introduction: Modality and Metaphysics. In: ([12], 15 – 64).
- [12] LOUX, M. J. (ed.) (1979): *The Possible and the Actual*. Cornell UP.
- [13] MCGIN, C. (1976): On the Necessity of Origin. In: *Journal of Philosophy*, 73. 127-135
- [14] MOORE, G. E. (1936): Is Existence a Predicate? In: *Proceedings of the Arist. Soc. Supl. vol.*
- [15] ORENSTEIN, A. (1978): *Existence and the Particular Quantifier*. Temple UP, Philadelphia.
- [16] PEARS, D. F. (1967): Is Existence a Predicate? In: P. Strawson (ed.): *Philosophical Logic*. Oxford UP.

- [17] PLANTINGA, A. (1979): Transworld Identity or Worldbound Individuals? In: ([12], 146-165).
- [18] PLANTINGA, A. (1979): Actualism and Possible Worlds. In: ([12], 253 – 273).
- [19] PLANTINGA, A. (1970): World and Essence. **Philosophical Review** 79, 461 - 492.
- [20] QUINE, W. V. (2001): **Word and Object**. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- [21] QUINE, W. V. (1953): On what there is. In: **From a Logical Point of View**.
- [22] STRAWSON, P. (ed.) (1967): **Philosophical Logic**. Oxford UP.
- [23] WILLIAMS, C. J. (1981): **What is Existence**. Clarendon Press, Oxford .